

Çocuk İşçiliğinin Değişen Yüzü

Meltem Dayıoğlu¹

Yönetici Özeti

Çalışan çocukların sayısı ve oranı zaman içinde azalmıştır. TÜİK'in en yakın tarihli 2019 Çocuk İşgücü Anketi (ÇİA) 6-17 yaş grubunda çalışan çocuk sayısını 720 bin olarak tahmin etmektedir. Oran olarak bakıldığında bu yaş grubunun %4,8'inin çalışmakta olduğu görülür. 1994'te bu oran %15,3 düzeyindeydi. Bir başka sevindirici gelişme de 2019'a gelindiğinde 6-14 yaş grubundaki çalışan çocukların oranının %2'nin altında düşmesidir. Bu sayısal gelişmelerle birlikte çocukların çalışma biçimi de değişmiştir. Ağırlıklı tarımda, ailelerinin yanında ücretsiz aile işçisi olarak çalışan çocukların yerini giderek hizmetlerde bir ücret karşılığı çalışan çocuklar almaya başlamıştır. 1994-2019 dönemi incelendiğinde çocuk işgücündeki düşüşün son yıllarda yavaşladığı görülür.

Bir başka önemli gelişme de 2012'den bu yana işgücü piyasasında Suriyeli çocukların yer almasıdır. Geçici koruma statüsünde bulunan 12-17 yaş grubunun %20'si ücretli bir işte çalışmaktadır. Bu oran 15-17 yaş erkek çocuklar arasında %48'i bulmaktadır. Ücretli çalışmanın yaygınlaşmasıyla çocukların çalıştıkları işyerlerinin denetlenme ihtiyacı artmıştır. Büyük çoğunluğu okul dışında bulunan ve kayıt dışı kesimde çalışan Suriyeli çocuklara yönelik özel programların geliştirilmesine ve takibi daha zor olan gezici ve geçici tarım işlerinde çalışan çocuklara yönelik programların devamına ihtiyaç vardır.

Giriş

Bu not 1994-2019 yılları arasında çocuk işçiliğinde kaydedilen gelişmeler ve bunların açıklayıcıları üzerine kısa bir değerlendirme sunmaktadır. Türkiye 30 yılı aşkın bir süredir çocuk işçiliği

---

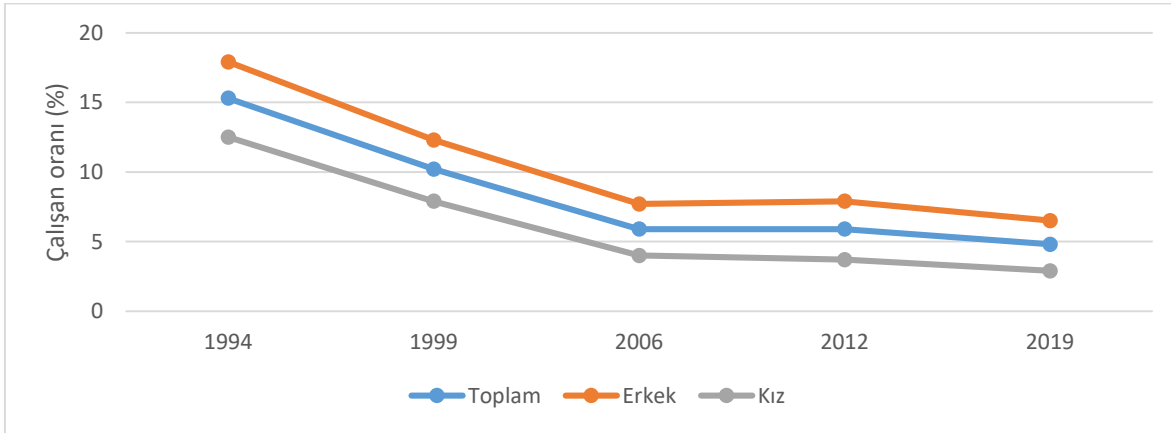
¹ ODTÜ İktisat Bölümü öğretim üyesi, Betam ortak araştırmacısı, dmeltem@metu.edu.tr

sorunuyla aktif olarak mücadele etmektedir.² Bu dönem zarfında bu mücadelede önemli kazanımlar elde edilmiştir. TÜİK, Çocuk İşgücü Anketi verilerinden hareketle 6-17 yaş aralığındaki çalışan çocukların sayısını 1994'te 2,5 milyon olarak tahmin ederken bu rakam 2019 yılına geldiğinde 720 bine gerilemiştir (TÜİK, 1997, 2020). Çalışma oranındaki değişim bu iyileşmenin bir başka göstergesidir: 1994'te 6-17 yaşındaki çocukların %15,3'ü bir iş tutarken bu oran 2019'da %4,8'e düşmüştür. Bu gelişmeler hiç kuşkusuz sevindiricidir. Ancak son yıllardaki gelişmeler bu mücadeledeki olumlu gelişmenin tıkanıdığına ve Suriyeli göçüyle beraber bazı kazanımlarda geriye gidiş olduğuna işaret etmektedir.

Çocuk işçiliğinin 30 yıllık seyri: Hızlı azalışın ardından duraklama

Şekil 1 yıllar içinde çocuk işçiliğindeki değişimi vermektedir. Görüldüğü gibi 1994'ten 2019'a kadar erkek ve kız çocukları arasında çalışanların oranı ciddi bir düşüş göstermiştir. 1994'te erkek çocukların %17,9'u çalışırken, bu oran 2006'da %7,7'ye, 2019'da ise %6,5'e gerilemiştir. Kız çocukları için kaydedilen oranlar ise aynı yıllar için sırasıyla, %12,5, %4 ve %2,9 olmuştur. Bu oranlardan da anlaşılacağı gibi esas değişim 1994-2006 yılları arasında yaşanmış, 2006-2019 arası değişim görece daha sınırlı olmuştur.

Şekil 1: Kız ve erkek çocukların çalışma oranı

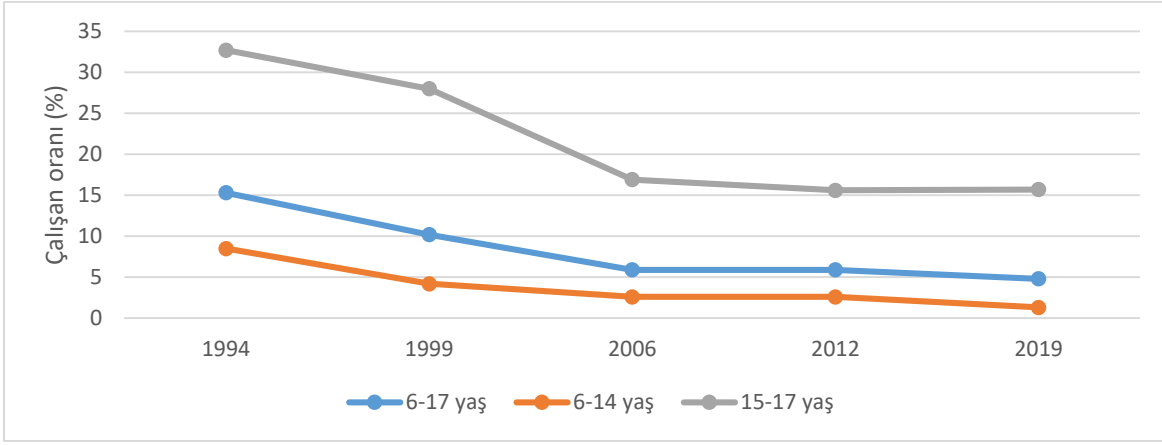
Kaynak: 1994-2019 ÇİA, yazarın hesaplamaları.

Şekil 2'de çocukların çalışma oranları yaş grupları bazında verilmiştir. Görüldüğü gibi gerek yaşça küçük (6-14) gerekse yaşça büyük (15-17) çocuklar arasında çalışma oranları yıllar içinde

² Bu mücadelenin ilk 10 yıllık değerlendirmesi için bkz. Dayıoğlu ve Gündüz-Hoşgör (2010).

azalmıştır. 1994'te 6-14 yaş grubundaki çocukların %8,5'i çalışırken, bu oran 2006'da %2,6'ya, 2019'da ise %1,3'e gerilemiştir. 15-17 yaş grubundaki çocuklar için ise bu oranlar aynı yıllar için sırasıyla %32,7, %16,9 ve %15,7 olmuştur. Hem yaşça büyük hem yaşça küçük çocuklar için çalışma oranlarındaki esas değişimin 1994-2006 arasında gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Şekil 2'de 15-17 yaş grubundaki çocuklar için 2012-2019 arasında görünen küçük artış istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Şekil 2 Yaş grupları bazında çalışma oranı

Kaynak: 1994-2019 ÇİA, yazarın hesaplamaları.

Çocuk işçiliğinin ölçümünde bazı kısıtlamalar

Şekil 1 ve 2'deki çocuk işgücü rakamları TÜİK Çocuk İşgücü Anketlerinden (ÇİA) hesaplanmaktadır. ÇİA Hanehalkı İşgücü Anketinin (HİA) bir modülü olarak bugüne kadar beş kez uygulanmıştır. ÇİA çocuk işgücü konusunda zengin bir veri kaynağı olmakla birlikte çalışan çocuk sayısını ne ölçüde gerçeğe yakın tahmin ettiği sorgulanabilir. ÇİA kapsamı anketin uygulandığı dönem, yaşanılan mekân ve Türkiye'de yerleşik nüfusa dâhil edilmeyen çocuklar bakımından bazı kısıtlamalara tabi olup bu kısıtlamalar çocuk işçilerin bir kısmını dışlamaktadır.

Birinci kısıtlama ÇİA'nın uygulanma dönemi ile ilgilidir. Bugüne kadar uygulan tüm ÇİA'lar ilgili yılın son çeyreğinde yapılmıştır ve referans haftası olarak anketin yapıldığı tarihten bir önceki 1 haftalık süreci kullanmaktadır. Bunun önemli ve haklı bir gerekçesi vardır: ÇİA'nın amacı sadece çocukların çalışma durumunu değil aynı zamanda onların okula devam durumunu da takip

etmektedir. Ancak bu tercihin maliyeti çocukların yılın sair zamanlarında ama özellikle yaz döneminde yaptıkları ekonomik faaliyetlerin ölçülememesidir.³ Yaz döneminde çocukların çalışma olasılığının daha yüksek olduğunu düşünürsek, bu durum çocuk işçiliğinin yukarıda rapor edilen seviyelerden bir miktar daha düşük hesaplanmakta olduğu anlamına gelir.

İkinci kısıtlama kurumsal olmayan nüfusla ilgilidir. ÇİA yapısı gereği kurumsal olmayan nüfusu dışlamaktadır. Bir başka ifadeyle yurttan, işyerinde veya çadır tipi geçici yerleşimlerde yaşayan çocuklar ÇİA'nın örneklem kapsamının dışındadır. Çocuk işgücü açısından bunun anlamı - örneğin mevsimlik gezici ve geçici tarım işçisi olarak çalışan çocukların - ÇİA aracılığı ile ölçülememesidir. Yurt genelinde bu nüfusu temsil eden bir anket çalışması bulunmadığından bu nüfusun büyüklüğünü bilmek şu an için mümkün olmamaktadır. Ancak bu özel gruba yönelik farklı çalışmalar mevcuttur (bkz. Gündüz-Hoşgör, 2013; Lordoğlu ve Etiler, 2014; Kalkınma Atölyesi, 2020). Bu küçük ölçekli çalışmalar gezici ve geçici tarım işçisi olarak çalışan çocukların ağır çalışma koşullarına dikkat çekmektedir. Bu çocukların eğitime erişimi kısıtlı ve barınma koşulları da oldukça yetersizdir. Yine de bu çocukların büyük bir kısmının aileleriyle göç ettikleri ve çalıştıkları görülmektedir. Bir gruba dair olumlu olarak bahsedilebilecek bir nokta ise çalışan çocukların genellikle yaşça daha büyük çocuklardan (12 yaş üstü) oluşmasıdır. ÇİA kapsamı dışında kalan çocuk grubunun görece küçük olduğu varsayımı altında bu grubun çocuk işçiliğindeki olumlu gelişmeler üzerinde aksi yönlü bir etki yapmadığı düşünülmektedir.

Üçüncü önemli dışlama “geçici koruma statüsündeki” Suriyeli göçmenlerin ÇİA'nın örneklem çerçevesinin dışında kalmasıdır. HİA gibi ÇİA'nın örneklem çerçevesi de Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemidir (ADNKS). ADNKS'de yer almayan geçici koruma statüsündeki Suriyeli nüfus HİA'nın ve ÇİA'nın örneklem çerçevesinde yer almamaktadır. Dolayısıyla, Şekil 1 ve 2'de Suriyeli çocukların bulunmadığı varsayılmaktadır. Özellikle 2012 yılında yani Suriye'deki iç savaşın başladığı yılın hemen ertesinde Türkiye'ye sığınan Suriyeli sayısının oldukça az olduğu ve bu nüfusun büyük bölümünün kamplarda ikamet ettiği düşünüldüğünde bu varsayımın geçerli olduğu düşünülebilir. Ancak 2019 yılında gerek Suriyeli sığınmacıların sayısının 3,6 milyona yaklaşması, gerekse bu nüfusun esasen kamp dışında yaşaması nedeniyle geçici koruma altındaki Suriyelilerin tesadüfi olarak ankete çıkma olasılığı vardır.

---

³ Anketin yapısını değiştirmeden soru kâğıdına eklenecek bir soruyla bu bilginin geriye dönük olarak toplanmasının mümkün olduğunun altının çizilmesinde yarar vardır.

Burada akla gelen soru şudur: 2012 öncesine göre 2019’da çocuk işçiliğinde gözlemlenen görece düşük iyileşmenin (ki bu durum 2012 yılı için de söz konusudur) nedeni Suriyeli çalışan çocuklar mıdır? Bu olasılığa karşı 6-17 yaş grubunda olup Türkiye’de doğmayan tüm çocukları hesap dışında bıraktığımızda 2019 için hesaplanan çalışan çocuk oranının hemen hemen aynı kaldığı görülür. Bunun nedeni örneğe çıkan ve Türkiye dışında doğan çocukların sayısının oldukça düşük olmasıdır. Sonuç olarak Şekil 1 ve 2’de 2006’dan sonra çocuk işçiliğinde gözlemlenen görece düşük iyileşmede Suriyeli çocukların payı olmadığı söylenebilir.

Suriyeli nüfusta çocuk işçiliğinin yaygınlığı

Suriyeli çocuklar arasında çocuk işçiliğinin boyutunu anlamak için 2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA) Suriyeli örneklemini (TNSA-S) kullanılabilir. TNSA-S, Türkiye’deki geçici koruma statüsündeki Suriyelilerin özellikle demografik ve sağlık alanlarındaki çıktılarını anlamaya yönelik olarak Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından gerçekleştirilmiş olup bu nüfusu temsil etme özelliği taşımaktadır. 2018 TNSA-S’de 12 yaş ve üstü tüm bireylere referans haftasında ücretli olarak bir iş tutup tutmadıklarını sorulmuştur. Bu çerçevede 12-17 yaş grubundaki çocukların %20’sinin ücretli bir işte çalıştıkları anlaşılmaktadır. Bu oran aynı yaştaki geçici koruma statüsüne sahip Suriyeli nüfusla (UNICEF, 2019) çarpıldığında yaklaşık 83,000 Suriyeli çocuğun 2019’da ücretli bir iş tuttuğu anlaşılır. Suriyeli çalışan çocuklar da 12-17 yaş grubundaki çalışan Türkiyeli çocuklara eklendiğinde toplam sayı 771,000 civarına yükselmektedir. Bu yaş grubuna toplu olarak bakıldığında yaklaşık %10’nun çalıştığı görülür.

Ücretli çalışma oranının özellikle 15-17 yaşındaki erkek çocuklar arasında oldukça yüksek olduğu görülmektedir: 12-14 yaşındaki erkek çocuklar arasında çalışma oranı %18,8 iken bu oran 15-17 yaş grubundaki erkek çocuklar arasında %48’e ulaşmaktadır (Dayıoğlu, Kırdar ve Koç, 2022). Suriyeli kız çocukları arasında ise görece daha düşük çalışma oranları vardır: 12-14 yaşındaki kızların %5,2’si, 15-17 yaşındaki kızların ise %8,5’i ücretli olarak çalışmaktadır. Her ne kadar Suriyeli kız çocuklarının çalışma oranı aynı yaştaki erkek çocuklara göre daha düşük olsa da yetişkin Suriyeli kadınlara göre daha yüksek bir ücretli çalışma oranına sahip olduklarının altının çizilmesi gerekir. 2018 TNSA-S’ye göre 18-64 yaşındaki yetişkin erkeklerin ücretli çalışma oranı %60,1 iken kadınların oranı %5,8’dir.

Çocuk işçiliğinde aile işçiliğinden ücretli işçiliğe, tarımdan hizmetlere geçiş

Çocukların yaptıkları işler yıllar içinde değişime uğramıştır. ÇİA'nın ilk gerçekleştirildiği yıl olan 1994'te çalışan çocukların %69,3'ü ücretsiz aile işçisi, %28,4'ü ise ücretli (maaşlı, yevmiyeli) olarak çalışmakta iken 2019 yılında bu oranlar, sırasıyla, %36,2 ve %63,3 olarak değişmiştir. (Her iki yılda da az sayıda çocuk kendi hesabına çalışmaktadır.)

İktisadi faaliyet kolları açısından da önemli değişiklikler olmuştur. 1994'te çalışan çocukların büyük bölümü (66,8%) tarımsal faaliyetlerde yer alırken bu oran yıllar içinde hızlı bir şekilde düşmüş, buna karşıt özellikle hizmet sektöründe çalışanların oranı artmıştır. 1994'de sanayi ve hizmet sektöründe çalışan çocukların oranı %16-17 iken 2019'a gelindiğinde bu oranlar sırasıyla %23,7 ve %45,5 olmuştur. Tarımdaki oran ise %30,8'e gerilemiştir. Dolayısıyla, kendi ailelerinin yanında, büyük ölçüde tarımda ücretsiz aile işçisi olarak çalışma, çoğunlukla hizmetlerde bir ücret karşılığı çalışmaya evirilmiştir.

Çocuk işçiliğindeki önemli meselelerden biri de çocukların uzun saatler boyunca çalışmalarıdır. 1994'te çocukların ortalama haftalık çalışma saati 39 saat olarak hesaplanmaktadır. Yıllar içinde çalışan çocukların oranında önemli bir gerileme olmasına rağmen, çalışılan saatlerde daha az bir iyileşme olmuştur. 2019'a gelindiğinde çocukların ortalama çalışma saati 36 saate inmiştir. Ancak ücretli çalışan çocuklar arasındaki yüksek çalışma saatleri dikkat çekicidir.

Çocukları çalışmaya zorlayan başlıca nedenler

Şekil 1 ve 2'den de anlaşılacağı gibi erkek ve yaşça büyük çocukların çalışma olasılığı kız çocuklarına ve yaşça küçük çocuklara göre daha yüksektir. Kız ve erkek çocukları arasında farkın önemli nedenlerinden biri geleneksel işbölümüdür. İşgücü tanımını bir ücret karşılığı olmaksızın aile bireylerinin faydasına yapılan ev içi faaliyetleri (veya kısaca ev işini) içermediği için bu tür faaliyetlerde bulunan kız çocukları hesap dışı kalmaktadır. ÇİA'nın önemli özelliklerinden birisi ev işi yapan çocuklar hakkında da bilgi derlemesidir. Buna göre 2019 yılında 6-17 yaş arası kız çocuklarının %54,6'sı ev işi yaparken, bu oran erkek çocukları arasında %42,6'dır. Çalışan kız ve erkek çocukları arasında fark ise daha da açılmaktadır. 2019'da çalışan kız çocuklarının %73,1'i aynı zamanda ev işi yaparken bu oran erkek çocukları arasında %46,1'dir.

Yaşça küçük çocuklar daha ziyade aileleri ile birlikte çalışmaktadır. 2019'dan örnek vermek gerekirse 6-14 yaşındaki çocukların dörtte üçü ücretsiz aile işçisi olarak çalışırken, bu oran 15-17

yaş grubunda %26,3'e inmektedir. Yaşla birlikte çocuk emeğine olan talep ve ücret artışı ücretli çalışmayı teşvik etmektedir.

İlgili yazın çocuk işçiliğinin önemli bir belirleyicisi olarak yoksulluğa işaret etmektedir. Dayıoğlu (2006) bu durumun Türkiye bağlamında da geçerli olduğunu göstermiştir. Düşük gelir ve varlık durumuna sahip haneler çocuk emeğini yoksullukla bir baş etme aracı olarak kullanmaktadır. Diğer önemli belirleyiciler arasında düşük ebeveyn eğitimi düzeyi, hane büyüklüğü ve kompozisyonu sayılabilir. Tahmin edileceği gibi kalabalık ve düşük eğitilmiş hanelerdeki çocukların çalışma olasılığı daha yüksektir. Ebeveyn eğitimi bir taraftan yoksulluğun bir göstergesi olurken bir taraftan da tercihler üzerinde etkili olmaktadır.

Suriyeli çalışan çocuklar için de benzer bulgular söz konusudur. Dayıoğlu, Kırdar ve Koç (2021) bu çocuklar için üç önemli noktaya vurgu yapmaktadır. Bunlardan ilki yoksulluğa dairdir. Savaştan kaçarak Türkiye'ye sığınmış olan Suriyelilerin gelir durumu yerel halkın çok gerisindedir. İkinci gözlem ise Suriyeli yetişkinlerin işgücü piyasasına olan erişim sınırlılıklarıyla ilgilidir. Her ne kadar geçici koruma statüsünde bulunan Suriyelilerin Türkiye'de çalışmak için çalışma iznine gereksinimleri olsa da yukarıda değinildiği gibi yetişkin erkeklerin önemli bir kısmı (%60,1) ücretli bir işte - çalışma izni olmaksızın - çalışmaktadır. Kayıtsız olarak çalışan Suriyelilerin ücretleri oldukça düşüktür (ILO, 2021). Erkeklerin aksine – yine yukarıda değinildiği gibi – Suriyeli kadınların sadece çok küçük bir bölümü ücretli bir iş tutmaktadır. Bu durum hane gelirini desteklemek için erkek çocukların işgücüne girmesine yol açmaktadır.

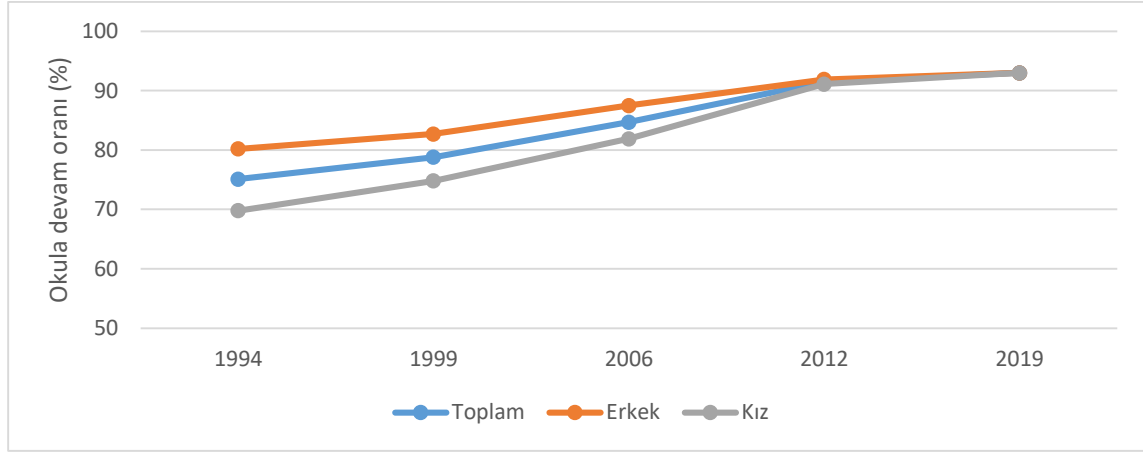
Bir diğer önemli gözlem de Suriyeli çocukların eğitime entegrasyonu ile ilgilidir. Kırdar, Koç ve Dayıoğlu (2021) geç yaşta Türkiye'ye gelen çocukların okula entegrasyonda sorunlar yaşadıklarını göstermektedir. Bu durum özellikle erkek çocukları işgücüne iten nedenler arasındadır. 2018 TNSA-S sonuçlarına göre çalışan Suriyeli çocukların %3'ünden azı okula devam etmektedir.

Zorunlu eğitimin çocuk işçiliğini azaltıcı etkisi

Her çalışan çocuk okulla ilişkisini kesmemekle beraber, okula devamlı çalışma arasında negatif bir ilişki vardır. Çalışan çocukların çalışmayanlara göre daha büyük bir kısmı okula devam etmemektedir. Bu iki olgu arasındaki negatif yönlü ilişki yıllar içinde zayıflasa da geçerliliğini korumaktadır. Örneğin, 1994'te çalışan çocukların sadece beşte biri okula devam ederken, bu oran 2019'da %61,8'e yükselmiştir.

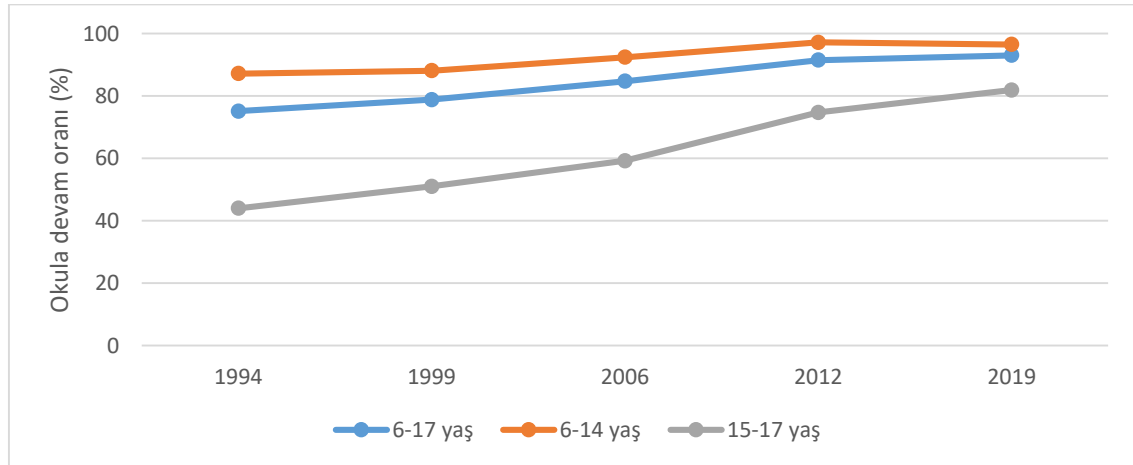
Zaman içinde çalışan çocukların oranı azalırken aynı zamanda okula devam oranı da önemli ölçüde artmıştır. Şekil 3 1994'ten 2019'a kadar olan dönemde kız ve erkek çocuklarının okula devam oranındaki değişimi göstermektedir. Burada dikkat çeken iki temel unsur okullaşmada 1994-2006 arasındaki çok hızlı iyileşme ve 2012'den itibaren kapanan erkek-kız farkıdır. Şekil 4'te ise farklı yaş grupları için okullaşma oranındaki değişim verilmektedir. Buradan da okullaşmadaki iyileşmenin hem yaşça küçük hem de yaşça büyük çocuklar için gözlemlendiği görülmektedir.

Şekil 3 Kız ve erkek çocukların okula devam oranı

Kaynak: 1994-2019 ÇİA, yazarın hesaplamaları.

Şekil 4 Yaş grupları bazında okula devam oranı

Kaynak: 1994-2019 ÇİA, yazarın hesaplamaları.

İncelenen dönem zarfında zorunlu eğitimde iki temel değişiklik yapılmıştır. Bunlardan ilki olan 1997 reformu zorunlu eğitimi 5 yıldan 8 yıla çıkarırken, 2012 yılında gerçekleşen ikinci reform zorunlu eğitim süresini 12 yıla uzatmıştır. 1997 reformunun çocuk işçiliği üzerindeki etkisini inceleyen Dayıoğlu ve Kırdar (2022), reformun çocuk işçiliği üzerindeki çarpıcı etkisine dikkat çekmektedir. Eğitim reformundan ötürü 12-17 yaşındaki çocukların çalışma olasılığı %24 azalmıştır. Reformun kız çocukları ve kırsal yerlerde yaşayan çocuklar üzerinde daha büyük bir etkisi olmuştur. Örneğin, kırsal yerlerde yaşayan çocukların çalışma olasılığı reform dolayısıyla %42 azalmıştır. Kızlar için değişim ise %36 olarak hesaplanmaktadır. Reformun bu iki grubun çalışma olasılığını daha fazla etkilemesinin nedeni bu çocukların okula devamı üzerindeki daha büyük reform etkisidir. Eğitim reformu dolayısıyla zorunlu eğitime devamdaki artışın yanı sıra zorunlu olmayan lise seviyesinde artışlar görülmüştür. Aynı çalışma, eğitim reformunun ilk çalışma yaşını artırdığını ve kız çocukları arasında çok uzun saatler boyunca ev işi yapanların oranını azalttığını da göstermektedir. Bu olumlu bulgulardan hareketle Dayıoğlu ve Kırdar (2022) çocuk işçiliği ile mücadelede zorunlu eğitimin bir araç olarak kullanılabileceğini belirtmektedir.

Erten ve Keskin (2019), 12 yıllık zorunlu eğitimin 15-20 yaş grubu üzerindeki etkisini inceledikleri çalışmalarında reformdan ötürü hem kız hem de erkeklerin liseye devamında artış bulmuşlardır. Eğitim reformu erkek çocukların ücretli çalışma olasılığını %17 azaltırken, kızların ücretsiz olarak ailelerinin yanında çalışma olasılığını %32 düşürmektedir. Reform dolayısıyla, ne işgücünde ne de eğitimde (NEET) olan kız çocuklarının oranı da azalmıştır. Çalışmanın bulguları, reformun okula yönlendirdiği erkek çocukların daha ziyade ücretli çalışmayı bırakan grup olduğunu gösterirken kızların NEET'ten çıkış yapan grup olduğu anlaşılmaktadır.

Sonuç

Çocuk işçiliği ile mücadelede son 30 yılda büyük kazanımlar elde edilmiştir. Özellikle 1994-2006 yıllarında çocuk işçiliğinde çok kısa sürede çok hızlı bir iyileşme sağlanmıştır. Çocuk işçiliğindeki azalış 2006-2019 döneminde de devam etmiş olsa da aynı hızda bir gelişme sağlanamamıştır. Bunun nedeni 15-17 yaş grubundaki azalışın aynı hızda sürmemesidir. Sevindirici bir şekilde 2019'a gelindiğinde 6-14 yaş grubunda çalışan çocukların oranı %1,3'e gerilemiştir. Çalışan çocuk sayısında ve oranındaki azalmayla birlikte çocuk işçiliğinin yapısı da değişmiş, ağırlıklı tarımda ve aile işletmelerinde ücretsiz aile işçisi olarak çalışan çocukların yerini giderek hizmetlerde bir ücret karşılığı çalışan çocuklar almıştır.

2012 sonrasında çocuk işçiliği açısından gözlemlenen olumsuz bir gelişme Suriye göçüyle beraber çalışan çocuklara kırılmalı bir çocuk grubunun eklenmiş olmasıdır. Yukarıda değinildiği gibi 15 yaş altı çalışan çocukların sayısı çok azalmış olmakla birlikte bu yaştaki Suriyeli erkek çocuklar arasında çocuk işçiliği görece yaygındır.

Çocuk işçiliğindeki azalmanın en önemli kaynaklarından biri zorunlu eğitimin artmış olmasıdır. 1997’de zorunlu eğitimin 5 yıldan 8 yıla çıkarılması çocuk işçiliğinde keskin bir düşüş sağlamıştır. Zorunlu eğitimin 12 yıla çıkarılması da eğitime devamı artırmış olmakla birlikte, çocuk işçiliği üzerindeki etkisi daha sınırlı kalmıştır. Bunun bir sonucu olarak 2012 sonrası hem okula giden hem de çalışan çocukların oranı artmıştır. 2012 reformunun yaşça büyük çocukları etkiliyor olması, bu grubun yasal olarak (belli koşullar altında) çalışabilmesi ve açık öğretimin de zorunlu eğitimin bir parçası olarak tanımlanması bu iki reformun farklı etkilerini açıklar niteliktedir.

Çocuk işçiliğinde gelinen bu önemli noktada elde edilen kazanımların sürdürülebilmesi için özellikle çalışan Suriyeli göçmen çocukların izlenmesi ve yaşça küçük çocukların eğitime yönlendirilmesi önem arz etmektedir. Sayısal olarak önemli kazanımlar elde edilmiş olmakla birlikte çalışan çocukların önemli bir kısmı artık ailelerinin yanında değil ücretli bir işte çalışmaktadır. Dolayısıyla, çocukların çalıştığı işyerlerinin denetlenmesi, yaşlarına uygun bir şekilde bir meslek edinmeye yönelik olarak çalışmakta olduklarının takip edilmesi önem taşımaktadır. Bir başka önemli konu da mevsimlik ve geçici tarım işlerinde çalışan çocukların sistematik olarak takibinin yapılıp onlara yönelik politika geliştirilmesidir. Çocuk İşçiliği ile Mücadele (Ulusal) Programı en kötü biçimdeki çocuk işçiliği olarak tanımladığı bu gruba yönelik 2010’dan bu yana çalışmalar yürütülüyor olsa da sorunun devam ettiği anlaşılmaktadır.

Kaynakça

Dayıoğlu, M. (2006) “The Impact of Household income on Child Labor in Urban Turkey”, *Journal of Development Studies*, 42 (6), ss. 939-956.

Dayıoğlu, M. ve Gündüz-Hoşgör, A. (2010) “Türkiye’de Çocuk İşçiliği ile Mücadelede İzlenen Strateji ve Yöntemler: IPEC Deneyimi”, Kemal İnal (der.) içinde *Türkiye’de Çocuk Emeđi*, Ankara: Ütopya Yayınevi, ss. 77-132.

Dayıoğlu, M. Kırdar, M.G. ve Koç, I. (2021) “The Making of a Lost Generation: Child Labor among Syrian Refugees in Turkey”, IZA Discussion Paper No:14466.

- Dayıoğlu, M. ve Kırdar, G.M. (2022) “Keeping Kids in School and Out of Work: Compulsory Schooling and Child Labor in Turkey”, *Journal of Human Capital*, 16(4), ss. 526-555.
- Erten, B. Ve Keskin, P. (2019) “Compulsory Schooling for Whom? The role of Gender, Poverty, and Religiosity”, *Economics of Education Review*, 72, ss. 187–203.
- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (HÜNE) (2019) 2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması Suriye Örnekleme, HÜNE, Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı ve TÜBİTAK, Ankara.
- Gündüz-Hoşgör A. (2013) “Türkiye’de Çocuk Yoksulluğunun Tezahürü: Mevsimlik Tarım Göçündeki Kız/Ođlan Çocuklarının Eğitim(sizlik) Görüntüsü”. *Perspektif Dergisi*. 6: 38-41.
- ILO (2021) Türkiye İşgücü Piyasasında Suriyeliler, Ankara.
https://www.ilo.org/ankara/publications/WCMS_738618/lang--en/index.htm.
- Kalkınma Atölyesi (2020) Mevsimlik Tarımsal Üretimde Çocuk İşçiliği. Ankara.
- Kırdar, G.M., Koc, İ. ve Dayıoğlu, M. (2021) “School Integration of Refugee Children: Evidence from the Largest Refugee Group in Any Country”, IZA Discussion Paper no. 14716, CReAM Discussion Paper 17/22.
- Lordoğlu, K. ve Etiler, N. (2019) “Batı Karadeniz Bölgesinde Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliğinde Çalışan Çocuklar Üzerine Sınırlı Bir Araştırma”, *Çalışma ve Toplum*, 2, ss. 115-134.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (1997) *Çocuk İşgücü 1994*. Ankara.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2020) *Çocuk İşgücü Anketi Sonuçları, 2019*, Haber Bülteni no. 33807, Ankara.
- UNICEF (2019) *Türkiye’de Geçici Koruma Altındaki Çocukların Eğitimine İlişkin İstatistik Raporu*. Ankara.